

Recursos governatius. Doctrina de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (juliol- octubre 2015)

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques de 14 de juliol (JUS/1726/2015; JUS/1744/2015 i JUS/1745/2015) i 15 d'octubre (JUS/2437/2015 i JUS/2438/2015) de 2015.

Miriam Anderson

Professora Agregada de Dret Civil
Universitat de Barcelona

Abstract

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques de 14 de juliol de 2015 (JUS/1726/2015; DOGC núm. 6925, de 31.7.2015) i 15 d'octubre de 2015 (JUS/2438/2015; DOGC núm. 6993, de 9.11.2015) (modificació d'estatuts de la comunitat de propietaris amb limitació de les facultats d'ús d'elements privatis, contra l'oposició d'algun dels titulars); 14 de juliol de 2015 (JUS/1744/2015; DOGC núm. 6926, de 3.8.2015) (escriptura de presa de possessió de llegat de finca inscrita a favor dels beneficiaris de donacions declarades inoficioses judicialment); 14 de juliol de 2015 (JUS/1745/2015; DOGC núm. 6927, de 4.8.2015) (modificació d'estatuts per tal de limitar certes facultats dels propietaris de locals de negoci i per obligar-los a contribuir a les despeses) i 15 d'octubre de 2015 (JUS/2437/2015) (la ineficàcia de la institució d'hereu no fa reviure el testament anterior).

Comments on the Decisions of the Catalan Directorate General of Law and Legal Entities dated 14 July 2015 (JUS/1726/2015; DOGC n. 6925, de 31.7.2015) and 15 October 2015 (JUS/2438/2015; DOGC n. 6993, de 9.11.2015) (modification of condominium rules affecting the extent of the owners' powers, when one of these opposes the agreement); 14 July 2015 (JUS/1744/2015; DOGC n. 6926, de 3.8.2015) (deeds whereby a legatee takes possession of an immovable registered in the name of the beneficiaries of a donation that was successfully challenged due to infringement of the forced share rules); 14 July 2015 (JUS/1745/2015; DOGC n. 6927, de 4.8.2015)(modification of condominium rules in order to limit certain ownership powers and impose a contribution to expenses) and 15 October 2015 ((JUS/2437/2015; DOGC n. 6993, 9.11.2015) (an ineffective designation of an heir does not detract from the revocatory capacity of the will, thus leading to intestacy).

Title: Comments on the Decisions of the Catalan Directorate General of Law and Legal Entities (July-October 2015).

Keywords: Catalan private law, Land Registry, Land Registry complaints, condominium, forced share, abatement of donations, wills, heir, revocation of wills.

Paraules clau: Dret civil català, Registre de la Propietat, recursos governatius, propietat horitzontal, llegítima, reducció de donacions inoficioses, testaments, institució d'hereu, revocació de testaments.

Palabras clave: Derecho civil catalán, Registro de la Propiedad, recursos gubernativos, propiedad horizontal, legítima, reducción de donaciones inoficiosas, testamentos, institución de heredero, revocación de testamentos.

* Aquests comentaris s'inscriuen en els Projectes 2014 SGR 22, Grup d'Estudi del Dret Civil Català, i DER2014-54267-P.

Sumari

1. Resolucions de 14 de juliol de 2015 (JUS/1726/2015; DOGC núm. 6925, de 31.7.2015) i 15 d'octubre de 2015 (JUS/2438/2015; DOGC núm. 6993, de 9.11.2015). Modificació d'estatuts de la comunitat de propietaris amb limitació de les facultats d'ús d'elements privatis, contra l'oposició d'algun dels titulars
 - 1.1. Introducció
 - 1.2. El criteri de la DGDEJ a l'empara de l'art. 553-25.4 CCCat en la seva redacció original
 - 1.3. Indicacions sobre l'eventual interpretació del nou art. 553-26.4 CCCat?
2. Resolució de 14 de juliol de 2015 (JUS/1744/2015; DOGC núm. 6926, de 3.8.2015). Escritura de presa de possessió de llegat de finca inscrita a favor dels beneficiaris de donacions declarades inoficioses judicialment
 - 2.1. Introducció
 - 2.2. La competència per resoldre i altres qüestions
 - 2.3. Les conseqüències de la declaració d'inoficiositat de les donacions
3. Resolució de 14 de juliol de 2015 (JUS/1745/2015; DOGC núm. 6927, de 4.8.2015). Modificació d'estatuts per tal de limitar certes facultats dels propietaris de locals de negoci i per obligar-los a contribuir a les despeses
 - 3.1. Introducció
 - 3.2. La manca d'identificació de la finca
 - 3.3. Quotes en la comunitat, quotes de despeses i acords de les "subcomunitats"
4. Resolució de 15 d'octubre de 2015 (JUS/2437/2015; DOGC núm. 68993, de 9.11.2015). La ineficàcia de la institució d'hereu no fa reviuir el testament anterior
 - 4.1. Introducció
 - 4.2. El continuisme del Codi civil respecte al Codi de Successions quant a l'eficàcia revocatòria dels testaments
 - 4.3. La ineficàcia sobrevinguda de la institució d'hereu no fa reviuir el testament anterior revocat
5. Taula de jurisprudència citada
6. Bibliografia citada

1. Resolucions de 14 de juliol de 2015 (JUS/1726/2015; DOGC núm. 6925, de 31.7.2015) i 15 d'octubre de 2015 (JUS/2438/2015; DOGC núm. 6993, de 9.11.2015). Modificació d'estatuts de la comunitat de propietaris amb limitació de les facultats d'ús d'elements privatis, contra l'oposició d'algun dels titulars

1.1. Introducció

De les cinc darreres resolucions de 2015 publicades en el moment de tancar aquests comentaris, tres es centren en la modificació d'estatuts d'edificis en règim de propietat horitzontal per tal de limitar les facultats de tots o d'alguns dels titulars d'elements privatis. Tot i que darrerament la DGDEJ s'ha hagut de pronunciar diverses vegades sobre aquesta qüestió en relació amb la prohibició de destinar elements privatis a la finalitat d'apartament turístic, també es generen problemes, com de seguida es veurà, quan es vol prohibir la utilització per a alberg o quan es vol incrementar la contribució a les despeses d'elements comuns als titulars dels locals als quals, a més, se'ls limita o condiona l'exercici de drets que tenien reconeguts amb anterioritat.

En aquest primer comentari de l'any s'analitzen conjuntament les resolucions JUS/1726/2015 i JUS/2438/2015, atès que divergeixen únicament pel moment en què el propietari dissident fa palesa la seva oposició a l'acord limitatiu - i la seva presentació conjunta contribueix a refermar la doctrina uniforme de la DGDEJ en aquest punt, que nega la validesa de l'acord. En la resolució JUS/1745/2015 (també de 14 de juliol) hi apareixen altres elements que requereixen un tractament diferenciat, motiu pel qual aquesta resolució es comenta de manera separada.

Centrant-nos en les resolucions JUS/1726/2015, de 14 de juliol, i JUS/2438/2015, de 15 d'octubre, la primera porta causa del recurs presentat contra la negativa de la registradora a inscriure el document per mitjà del qual s'elevava a públic l'acord de la junta de propietaris que modificava els estatuts de la propietat horitzontal per tal d'introduir una norma que prohibia "la instal·lació d'habitatges d'ús turístic". Van assistir a la junta propietaris que representaven el 45,13% de les quotes; hi van votar a favor el 40,38% i, en contra, el 4,75%. La resta de propietaris van ser notificats per burofax i cap no s'hi va oposar.

Pel que fa a la segona resolució, de 15 d'octubre (JUS/2438/2015), la junta havia acordat prohibir l'ús dels departaments com a alberg juvenil o similars. L'acord va ser aprovat per unanimitat dels propietaris assistents a la junta; notificats els restants, un d'ells, que representava un 15,10% del total de les quotes, va manifestar la seva oposició a l'acord de manera fefaent.

En tots dos casos la qualificació és negativa. En el primer, la nota es basa en la manca d'acreditació de la unanimitat necessària per limitar les facultats d'ús i gaudi de tots els propietaris, la qual cosa s'entén que exigeix el consentiment de tots ells, d'acord amb la legislació catalana sobre propietat horitzontal i la doctrina de la DGDEJ. En el segon, a

banda de produir-se un problema de tracte successiu que sembla solucionar-se amb posterioritat i no és objecte de la resolució, sembla que la nota de qualificació i l'informe de la registradora van un xic més enllà, en el sentit d'assenyalar que la necessitat de consentiment dels propietaris, actualment o potencialment afectats, no deriva només de la concreta normativa de propietat horitzontal aplicable, sinó del fet que es tracti d'intentar establir limitacions al domini. Aquesta argumentació s'haurà de recuperar en considerar les implicacions de la reforma de l'art. 553-25.4 CCCat, que s'apunta en el recurs justament com a argument per defensar la validesa de l'acord sense el consentiment del propietari afectat.

La nota de qualificació també fa referència a la STSJ de Catalunya de 20 de febrer de 2012 (RJ 2012\8762), relativa a un supòsit en què s'havia acordat instal·lar un ascensor ocupant, prèvia indemnització, una part petita d'uns locals. El TSJ va canalitzar la qüestió, no per la via de l'art. 553-25.4 CCCat, sinó per la servitud forçosa contemplada a l'art. 553-39.2 i 4 CCCat en la seva redacció original. De la mateixa data, 20 de febrer de 2012 (RJ 2012\10019) hi ha una altra sentència del TSJ de Catalunya relativa, precisament, a determinar si destinar 10 de 24 allotjaments a apartament turístic infringia els estatuts de la comunitat i si constituïa o no una activitat molesta i prohibida en el sentit de l'art. 553-47 CCCat.

El recurs que dóna lloc a la primera resolució es basa en entendre que l'acord és vàlid i vinculant i que, en tot cas, els propietaris dissidents podrien impugnar-lo judicialment (aquesta és la seva interpretació dels arts. 553-30 i 553-31 CCCat) i es presenta, potser per inèrcia, com suggereix en alguna ocasió la DGDEJ, davant la DGRN. La registradora, a l'empara de l'art. 3.3 de la Llei 5/2009, el remet a la DGDEJ, que ho notifica a la DGRN. La Direcció General catalana dedica el fonament del dret primer a afirmar la seva competència, en un cas en què sembla indiscutible (l'immoble es troba a Catalunya, sotmès a la normativa del CCCat, i tant la qualificació com el recurs es basen exclusivament en normativa i doctrina catalanes). D'altra banda, en l'informe la registradora qüestionava la legitimació del recurrent per actuar en representació de la comunitat de propietaris, però en no haver-hi constància que s'hagués avisat ni el recurrent ni la comunitat de propietaris d'aquest fet, la DGDEJ entén que s'ha d'estimar esmenat el defecte (FD 2).

En el recurs que condueix a la segona resolució s'al·lega que la DGDEJ ha donat interpretacions diverses; que la solució s'ha de trobar en el context d'una regulació que dóna prevalença a la voluntat general sobre la individual i es recolza, a més, sobre el fet que la nova redacció de l'art. 553-25.4 CCCat no exigeix el consentiment exprés del titular afectat per limitacions d'ús d'elements privatis, ja que es refereix únicament a limitacions de les facultats d'ús o gaudi d'elements comuns.

1.2. El criteri de la DGDEJ a l'empara de l'art. 553-25.4 CCCat en la seva redacció original

Un cop més, la DGDEJ resol aquests recursos aplicant la doctrina que ha anat elaborant sobre la base de la redacció original de l'art. 553-25.4 CCCat, ara derogada per la Llei 5/2015, de 13 de maig. Aquesta doctrina va ser comentada recentment amb certa amplitud en aquesta mateixa publicació, arran de la resolució de 7 de gener de 2015 (JUS/105/2015,

DOGC núm. 6804, de 5.2.2015), de manera que a aquell resum remeto (ANDERSON, *InDret* 3/2015, 8-11). A l'hora de resoldre sobre aquests dos nous recursos, la DGDEJ recorda que l'antic art. 553-25.4 CCCat no distingia segons si l'ús que es pretén limitar ja es duia a terme o no i tampoc depenent de si la modificació comporta limitacions relatives a elements comuns o privatis. Entén, en la resolució de 14 de juliol, que el vot exprés en contra dels propietaris dissidents que participen en la junta impedeix la vàlida aprovació de l'acord; el poden impugnar judicialment, "però això no exclou la tasca qualificadora del registrador, que ha de comprovar, tal i com ordena l'article 18 de la Llei hipotecària, si els actes inscripcionals reuneixen els requisits de validesa exigits per la legislació". D'altra banda, recorda que també la comunitat de propietaris pot acudir als tribunals de justícia per "integrar el consentiment unànime exigint per l'acord, si considera que la negativa del copropietari a consentir l'acord és contrària a les normes de la bona fe, constitueix un abús de dret o un exercici antisocial del mateix", però sense poder imposar la voluntat de la majoria al propietari afectat mentre el seu criteri no es revoqui judicialment (R. 14 de juliol de 2015, FD 3.3). D'altra banda, en la resolució de 15 d'octubre, recupera la doctrina establerta en la ja citada de 7 de gener d'aquest mateix any, en què s'admetia que la unanimitat s'aconseguís de manera successiva, a l'empara de l'art. 553-26.2 CCCat, cas en el qual es comptaria com a vot positiu els dels absents que no es manifestin en el termini legalment establert. Però sembla clar que no s'aconsegueix la formació successiva de l'acord quan un dels propietaris s'hi oposa expressament, com va ser el cas en la resolució que ens ocupa (R. 15 d'octubre de 2015, FD 2.1 i 2.2).

1.3. Indicacions sobre l'eventual interpretació del nou art. 553-26.4 CCCat?

L'al·lusió, en el recurs que conduí a la segona resolució, a la nova redacció de l'art. 553-26.4 CCCat, en el sentit que ara només exigeix el consentiment del propietari afectat per la limitació de facultats quan aquesta recaigui sobre elements comuns, podia haver donat peu a què la DGDEJ avancés el criteri que mantindrà quan se li presentin casos subjectes a les disposicions sobre propietat horitzontal en la redacció que els va donar la Llei 5/2015 – casos que, a jutjar per la tònica dels darrers temps, no trigaran en plantejar-se-li. Però no ho fa, tot limitant-se a assenyalar la inaplicabilitat de la norma d'acord amb el dret transitori:

"2.4 Finalment, la recurrent afirma que la recent modificació del Llibre V CCCat per la Llei 5/2015, de 13 de maig, resol els dubtes que suscitava la interpretació de l'article 553-25.4 CCCat, en exigir la nova redacció del precepte el consentiment exprés del propietari als acords que limitin les seves facultats d'ús i gaudi sobre els elements comuns. D'aquesta disposició dedueix la recurrent que aquest consentiment no és necessari –ni ara, ni quan es va adoptar l'acord, sota la vigència de la legislació anterior– quan les facultats d'ús i gaudi s'ostenten sobre elements privatis. Ara bé, com apunta la registradora de la propietat al seu informe, el nou article 553-25.4 CCCat no és aplicable al present cas, ja que no estava en vigor en el moment de l'adopció de l'acord limitatiu." (R. 15 d'octubre de 2015, FD 2.4)

Tot i que la DGDEJ havia manifestat, en la resolució de 14 d'octubre de 2014 (JUS/2426/2014, DOGC núm. 6743, de 5.11.2014; comentada per ANDERSON a *InDret*

2/2015), que era plausible interpretar que el precepte es referia només a limitacions relatives a elements comuns, com ho fa ara el text vigent, qui subscriu continua sense entendre (i és el tercer cop que ho confessa; vegeu, de nou, ANDERSON, *InDret* 3/2015, 11-13) per què no s'inclouen també les limitacions relatives a elements privatis, si no és perquè es pensa que per a aquestes no cal una norma expressa, atès que això deriva ja de la pròpia naturalesa del dret de propietat i de la interpretació restrictiva de les limitacions que se li estableixin. Potser en aquesta línia es pot llegir el FD 2.3 de la resolució de 15 d'octubre de 2015, que ara es comenta:

"2.3 La recurrent afegeix que l'article 553-24.5 CCCat s'ha d'interpretar en el context d'una regulació legal de la qual es desprèn que la intenció del legislador és que la voluntat individual d'un propietari no ha de prevaler sobre la general de la comunitat. Ara bé, no sempre és així i, per descomptat, l'eventual primacia de la voluntat general sobre la individual no opera quan a través d'aquesta voluntat general es pretén limitar les facultats d'ús i gaudi que corresponen a cada propietari." (R. 15 d'octubre de 2015, FD 2.3) (La cursiva és nostra).

Potser d'aquí a tres mesos, en la propera edició d'aquesta revista, haurem sortit de dubtes; dubtes que, per cert, segurament hauria convingut que resolgués el legislador.

2. Resolució de 14 de juliol de 2015 (JUS/1744/2015; DOGC núm. 6926, de 3.8.2015). Escripura de presa de possessió de llegat de finca inscrita a favor dels beneficiaris de donacions declarades inoficioses judicialment

2.1. Introducció

La causant va morir el 2006 deixant cònjuge supervivent i dos fills. El testament que regia la seva successió era de 2001, atès que un altre testament que va atorgar el 2002 (justament el mateix dia que el seu marit), va ser declarat nul judicialment. En aquell testament de 2001 instituïa hereu al seu marit i es preveia que: "Si el seu marit la premor o commor amb ella, no pot o no vol heretar-la o mor sense acceptar ni repudiar l'herència: 1) Llega al seu fill J., com a fiduciari, facultant-lo per a prendre possessió per ell del que li llega .. casa i terreny amb totes les accessions a Bigues, [...] .. inclòs el negoci que s'hi exerceix.... i en el romanent dels seus béns institueix hereus universals els seus néts C. i S.T. M., fills de la seva filla Maria, per parts iguals i amb dret d'acréixer recíproc." El seu marit va morir poc més de vuit mesos després que la causant, i no consta que hagués acceptat ni repudiat l'herència de la seva esposa premorta. En el seu testament (de 2002), instituïa hereva la seva esposa, amb substitució vulgar a favor de la seva filla M. i, en defecte seu, dels seus fills.

El fill, J., va requerir la seva germana per tal que acredités que el seu pare havia acceptat l'herència de la mare; no ho va fer. Posteriorment, els néts - fills de la germana - accepten l'herència de l'àvia.

En estimar que entra en joc la substitució vulgar en la successió de la seva mare, J atorga unilateralment escriptura en què accepta el llegat de la finca de Bigues, en pren possessió

en ple domini i la fa seva (amb subjecció a una substitució fideïcomissària que no és rellevant per a la resolució). De la mateixa escriptura es desprèn que la finca en qüestió està inscrita a favor de la filla i del gendre de la causant, atès que aquesta els la va donar mesos després d'atorgar el testament que finalment regeix la successió, però només un mes i mig abans d'atorgar el testament que va ser declarat nul; avançant consideracions sobre el fons, d'aquestes actuacions segurament se'n desprendria clarament la voluntat de la causant de deixar sense efecte el llegat. En tot cas, la donació va ser declarada inoficiosa, establint la sentència que es declarava "la rescissió de l'acte de liberalitat i en conseqüència la pèrdua del domini dels donataris sobre les finques donades". Els demandats s'havien aplanat totalment a la demanda.

Presentada l'escriptura al Registre amb la intenció que la finca s'inscrivís a favor de J., el registrador suspengué la inscripció, per incompliment dels requisits que marca el tracte successiu, per entendre que la inoficiositat no comporta nul·litat de la donació, sinó reducció, i per estimar que l'art. 38 LH exigeix que, quan s'exercita una acció contradictòria del domini, cal que al mateix temps se sol·liciti la nul·litat o cancel·lació de la inscripció corresponent.

El recurs, que es va interposar davant la DGRN, es basava en el fet que el llegat comprenia no només el solar que apareix al Registre, sinó també l'edificació i el negoci que s'hi exercia, de manera que entén que és procedent la inscripció a favor seu, atès que la causant no va alienar ni la casa ni el negoci, sinó únicament el solar. Fa constar que al cadastre la finca apareix a nom del recurrent i al·lega la presumpció de titularitat de l'art. 522-1 CCCat, basada en la possessió amb títol. Afirmar també el recurrent que, en aplanar-se totalment a la demanda d'inoficiositat, els donataris van acceptar la restitució *in natura* i que la sentència ha de ser respectada pel registrador.

En el seu informe, el registrador desenvolupa els arguments ja emprats en la nota de qualificació, fent notar, a més, que la successió es regia pel Codi de 1991 i no pel CCCat (com sembla entendre el recurrent en al·ludir a alguns preceptes d'aquest darrer).

2.2. La competència per resoldre i altres qüestions

La DGDEJ dedica el segon (no el primer) fonament de dret a esvair tota mena de dubte quant a la seva pròpia competència i també quant a altres qüestions que sorgeixen arran de la relació de fets que s'acaba de resumir.

Quant a la competència, s'afirma que la Llei aplicable a la successió és, "evidentment, la catalana". Imaginem que la DGDEJ ha tingut accés a documentació que acrediti, en particular, el veïnatge civil de la causant en el moment de morir (art. 9.8 del Codi civil espanyol). De la primera afirmació se'n derivaria sens dubte la competència de la DGDEJ.

D'altra banda, s'aprofita aquest segon fonament de dret per rebutjar l'argument basat en les diferències en la descripció de la finca (entre el testament i la donació); sobre la base dels

arts. 296 i 300 del Codi de Successions, es recorda l'extensió natural del llegat a les pertinences i construccions que hi pugui haver. El fet que després en la donació no es descrivissin no és més que un de tants accidents derivats de la manca de concordança entre Registre i realitat física (FD 2.2). Però sobre aquesta donació posterior al testament que regeix la successió i la seva potencial eficàcia revocatòria (arts. 306.2 del Codi de Successions i 427-37.2 CCCat) havia fet un mínim pronunciament amb anterioritat la DGDEJ (FD 1.1), considerant que no és una qüestió que s'hagi plantejat en el recurs, "però no podem passar per alt de fer-hi alguna referència atesa la vigència incontrovertida d'aquestes normes de dret català i el fet que en l'atorgament de l'escriptura i, pel que sembla, en els procediments judicials que s'hi esmenten no s'han tingut en consideració".

Realment crida l'atenció que aquesta qüestió no hagi estat discutida en una successió tan judicialitzada com aquesta. Especialment perquè, com queda dit, no només operen amb el seu automatisme les normes que s'acaben de citar, sinó que el testament nul posterior, que segurament era idèntic al del marit, fa sospitar que la voluntat d'eliminar el llegat era clara. Tot i això, segurament no és aquesta una qüestió que pugui valorar-se en seu de qualificació, ni en el recurs contra la mateixa.

D'altra banda, destaca la DGDEJ (FD 2.3) que, potser perquè inicialment s'havia interposat el recurs davant la DGRN i va ser el registrador qui el va remetre a la DGDEJ, va obviar notificar els titulars inscrits; és a dir, els donataris (que haurien pogut fer valer, per exemple, la revocació del llegat i obligar a la resolució judicial per tal de modificar el contingut del Registre). Respecte a aquesta qüestió, es conclou que: "Sigui com sigui, dels fonaments de dret del punt primer ja es dedueix que la nostra Resolució serà desestimatòria, per la qual cosa no produeix cap perjudici a les persones que tenen inscrit a favor seu el domini. En conseqüència, entenem que el defecte formal de manca de notificació no impedeix resoldre l'expedient en aplicació del principi general d'eficàcia i simplificació administrativa. Tot i això, considerem que caldrà notificar-los-hi aquesta Resolució perquè n'estiguin al cas i, en el supòsit que alguna de les persones legitimades per a fer-ho la impugni no estiguin en situació d'indefensió i tinguin la legitimació necessària per a ser part en el procediment" (FD 2.3).

A banda d'aquestes qüestions, també remarca la DGDEJ (aquest cop en el FD 1.2) que es podria haver discutit sobre la possible acceptació tàcita de l'herència per part del marit de la causant, per molt que aquesta no hagués pogut accedir al Registre. Així, es comenta que:

"Sovint, l'exigència de documentació pública perquè els negocis jurídics tinguin accés al Registre de la Propietat fa oblidar que l'acceptació de l'herència pot ser tàcita, de manera que els hereus de l'hereu, per simplificar, solen acceptar per dret de transmissió per evitar demostrar que hi va haver acceptació. En aquest cas són els substituïts vulgars de la primera causant, sense consentiment ni intervenció dels hereus del primer instituït, els qui donen per feta la manca d'acceptació del primer instituït, consideren eficaç la substitució vulgar i accepten ells directament l'herència o el llegat. Aquest és un fet sobre el qual hauria calgut un mínim de reflexió per molt que els substituïts vulgars en la primera successió siguin fills de l'hereva primerament cridada en la successió del pare."

Sembla, certament, que el cas arriba a la DGDEJ quan s'han superat (o obviat) moltes fases.

2.3. Les conseqüències de la declaració d'inoficiositat de les donacions

En tot cas, la qüestió debatuda es resumeix en determinar si la declaració d'inoficiositat d'una donació faculta el legatari (que és, a més, legitimari) a prendre possessió de l'immoble, d'acord amb el testament del causant, encara que consti inscrit a favor dels donataris, quan la sentència que declara la inoficiositat no ha ordenat la cancel·lació de l'assentament a favor d'aquests i, per tant, podrien estar-se vulnerant els requisits del tracte successiu (que exigiria que la finca passés del causant al legatari).

La resposta que dóna la DGDEJ, després d'algunes consideracions generals sobre la naturalesa de la inoficiositat, es troba al fonament de dret 1.3:

“[...]l'acció és excepcional i subsidiària: només es pot exercir en darrer terme, quan ja no hi ha altra manera de cobrar la llegítima, no té efecte retroactiu i pot ser convertida en un pagament en metàl·lic tot evitant, el donatari, perdre l'objecte donat. Només pot ser exercida pels legitimaris i els seus hereus però mai per l'hereu del causant i els seus. En el cas present, i fonamentant-nos tan sols en el que consta a l'escriptura la qualificació de la qual ha estat objecte d'aquest recurs, constatem que hi ha un pronunciament judicial d'inoficiositat de la donació de la finca a què fan referència, però no constatem que els donataris hagin consentit d'una manera expressa, com caldria, en què la donació sigui reduïda efectivament 'in natura'. Entenem que perquè el legatari recurrent, senyor J., pugui obtenir la inscripció a favor seu de la finca que li fou llegada en testament i posteriorment va ser donada a terceres persones caldrà el consentiment dels donataris, cosa que equivaldrà a llur acceptació dels efectes de la rescissió 'in natura' amb renúncia a la facultat de a pagar en diners la llegítima. Reforça extraordinàriament aquesta opció el que estableix l'article 38 de la Llei hipotecària que ens du, sense cap mena de dubte, a la mateixa solució. A manca d'aquest consentiment, només es podrà obtenir la inscripció de la finca a favor del recurrent si una Resolució judicial ordena de manera expressa la cancel·lació de l'assentament d'inscripció del domini a favor dels donataris i l'execució de la reducció de la donació in natura.”

Des del punt de vista de qui subscriu, potser aquesta conclusió és un xic formulista: sembla que la sentència declarava tant la rescissió de la donació com la pèrdua del domini de la finca (que, naturalment, havia de revertir “provisionalment” al cabdal relict). Segurament justifica aquesta decisió el fet que els donataris s'aplanessin a la demanda, motiu pel qual la sentència ni es planteja la reducció parcial, ni tampoc la possibilitat que els donataris paguin en metàl·lic. És probable, doncs, que els donataris senzillament es conformessin a perdre la titularitat de la finca i que així es recollís en la sentència. Que després manqui un pronunciament exprés sobre la cancel·lació de la inscripció a favor dels donataris no hauria de ser un obstacle absolut a la inscripció o, com a mínim, s'hauria de poder solucionar obtenint primer un mandat de cancel·lació com a execució de sentència. Tot fa suposar que, si la sentència hagués contingut aquest mandat, poc hauria importat la possibilitat de pagar en metàl·lic per tal d'evitar la rescissió.

La resolució de la DGRN de 13 de juny de 2014 (BOE núm. 183, de 29.7.2014) és una bona

manifestació del criteri segons el qual exigir una sol·licitud expressa de cancel·lació d'assentaments contraris al pronunciament que es demana i una correlativa declaració judicial al respecte, amb perfecta identificació dels assentaments afectats, és un criteri excessivament rígid i formalista, si de la resolució judicial se'n desprèn sens dubte la necessitat de cancel·lació. La resolució cita abundant doctrina registral i també del TS en aquest sentit, sens perjudici que aquest darrer s'hagi desviat ocasionalment d'aquesta postura.

3. Resolució de 14 de juliol de 2015 (JUS/1745/2015; DOGC núm. 6927, de 4.8.2015). Modificació d'estatuts per tal de limitar certes facultats dels propietaris de locals de negoci i per obligar-los a contribuir a les despeses

3.1. Introducció

Es presenta al Registre l'escriptura que eleva a públic un acord de comunitat pel qual, d'una banda, s'estableix per als propietaris dels locals d'una determinada escala l'obligació de contribuir a les despeses de l'escala com la resta de propietaris (n'estaven exempts en els estatuts originals) i, a més, es limiten els tipus d'activitats que es poden dur a terme en els locals i certes actuacions es condicionen al consentiment o a la prèvia comunicació a la comunitat.

El primer defecte que assenyalava el registrador és la impossibilitat d'identificar la finca, atès que a l'escriptura no s'hi feien constar les dades registrals, el president es presentava com a representant de la "comunitat o mancomunitat" i, en definitiva, existia confusió notable sobre la identitat de l'immoble. De les seves investigacions se'n desprèn que, segurament, la situació registral de les finques implicades és la següent:

Hi hauria tres finques registrals. La primera (A) consta de quatre escales i està integrada per 56 departaments, quatre dels quals són els locals de negoci afectats. Tots els departaments tenen assignada quota de participació en el total immoble i també una quota de participació en una tercera finca (C), destinada a zona d'esbarjo. A més, els departaments que no són locals tenen assignat un coeficient en relació amb l'escala on estan ubicats (en la resolució, la DGDEJ considera que aquest coeficient determina una quota de despeses, no de participació en una subcomunitat, de la qual n'estaven exempts els locals). Al marge de la inscripció de divisió horitzontal de l'edifici hi consta que s'han legalitzat quatre llibres d'actes (un per a cada escala) i les escales es designen com a subcomunitats. La segona finca (B) presenta un disseny similar: està integrada per 25 departaments, que tenen coeficients diferents en relació amb el total immoble, amb l'escala corresponent (en aquest cas, n'hi ha dues) i amb la finca C. Tant en la finca A com en la B hi consta que es troben vinculades *ob rem* amb la finca C.

El segon defecte que detecta el registrador és que els locals no tenen coeficient de participació en l'escala en qüestió, raó per la qual entén que caldria, primer, determinar el coeficient corresponent a cada departament i, després, acreditar l'adopció d'un acord vàlid de modificació d'aquests coeficients, cosa que s'hauria de complir per a la total comunitat.

El recurs es basa, resumidament, en entendre que, encara que les modificacions afectin només una escala, la legitimació per dur-les a terme correspon a la “comunitat o mancomunitat” (sembla que amb això es refereix a la junta que integraria tant la finca A com la B); en què els propietaris dels locals van poder votar; en què no és obligatòria la constitució de subcomunitats i en què per tal de modificar els estatus per a alterar la contribució a les despeses no cal la unanimitat, sinó la majoria de quatre cinques parts (art. 553-45.3 CCCat), sense que sigui necessari tampoc alterar les quotes de participació.

3.2. La manca d'identificació de la finca

La DGDEJ dedica el primer fonament de dret a fer palès que, ni tan sols gràcies a la cerca duta a terme pel registrador, no es pot concloure de quina finca es tracta:

“1.2 [...]la manca d'identificació suficient de la finca als efectes d'inscripció resultaria evident a l'empara de l'article 21.1 de la Llei Hipotecària [...]. L'activitat de cerca del registrador en l'índex de finques -article 396 del reglament hipotecari- ha permès de localitzar en els llibres del Registre de la Propietat les finques que s'ubiquen als carrers i números de policia que s'indiquen a l'escriptura, però aquesta activitat ni esmena la manca d'identificació de les finques ni, en el cas que ens ocupa, ha permès d'identificar la finca a la qual es refereix l'escriptura..”

S'entén que això succeeix perquè “el recurrent confon l'estructura física o funcional que té l'immoble amb l'estructura jurídica que s'ha creat per al funcionament de les propietats horitzontals”, de manera que sembla com si es pensés que el fet que els titulars de les finques A i B ho siguin també, *ob rem*, de la finca C, faci que, en tant que propietaris d'aquesta darrera, puguin adoptar acords “de mancomunitat” que vinculin les comunitats formades a les finques A i B, cosa que la DGDEJ entén que no es pot donar sota cap circumstància; caldria sempre per a això l'acord de cada comunitat (FD 1.3 i FD 1.5, on es confirma la manca d'identificació com a defecte que impedeix la inscripció).

La DGDEJ explica que, en supòsits com el que es tracta, seria possible la creació d'una propietat horitzontal complexa, però que aquesta no és l'estructura adoptada pels immobles objecte del recurs (FD 1.4):

“1.4 La propietat horitzontal complexa que està regulada als articles 553-48 i següents del CCCat permetria coexistir una pluralitat d'edificis independents i separats que compartissin una zona enjardinada comuna, com els que són objecte d'aquesta escriptura. Però el cas que ens ocupa no reuneix l'estructura jurídica de la propietat horitzontal complexa, perquè aquesta necessita una inscripció general per al conjunt (article 553-9.5 CCCat) i tantes inscripcions com finques privatives, que haurien de ser cadascuna de les edificacions, amb independència que després es puguin formar subcomunitats per a les diferents escales de cada edifici. En el supòsit d'aquest recurs no hi ha una inscripció general del tot el conjunt immobiliari, sinó que només es dedueix l'existència d'una certa vinculació entre les finques [A] i [B] pel fet de compartir la titularitat ‘ob rem’ d'una tercera finca -la registral [C]- a la descripció de la qual es diu que està previst destinar-la a instal·lacions de servei i lleure, i també s'hi fa constar que ‘constituirà una comunitat independent entre els copropietaris dels habitatges’, i s'hi constitueixen dues servituds de pas en benefici de les expressades finques [A] i [B]. En definitiva, la inscripció de la finca registral [C] ens confirma que és una finca independent vinculada ‘ob rem’ a altres dues i que forma una

comunitat independent de les altres. Aquesta estructura jurídica no coincideix amb la de la propietat horitzontal complexa, per bé que s'hi assembli, però tot i les semblances, no autoritza la junta de copropietaris de la finca vinculada 'ob rem' a les finques [A] i [B] a prendre decisions que afectin més enllà de la pròpia finca independent [C]." (S'han substituït les referències registrals per les lletres emprades en introduir el supòsit).

3.3. Quotes en la comunitat, quotes de despeses i acords de les "subcomunitats"

El registrador havia entès que no es podia fixar una quota de despeses als propietaris dels locals si abans no se'ls havia assignat una quota d'escala. La DGDEJ, en canvi, entén que la fixació d'una quota d'escala als diferents departaments no es pot concebre com a quota de titularitat, sinó com una simple quota de despeses, però que s'ha determinat *ab initio* al títol constitutiu de la propietat horitzontal (FD 2.2).

Des d'aquesta perspectiva, el recurrent al·legava que es podia aplicar l'art. 553-45.4 CCCat, però la DGDEJ assenyala que no es compleixen cap dels requisits del supòsit de fet d'aquesta norma (FD 2.3). Considera la DGDEJ que, per bé que hi pugui haver un repartiment de despeses diferent al que correspondria segons les quotes de copropietat, el cas és que no es pot tractar d'igual manera una simple modificació de despeses que no consti inscrita al Registre que una alteració dels drets que corresponien als titulars dels locals de negoci, entre els quals es trobava el de no contribuir a les despeses (FD 2.4):

"No només es debat si quatre departaments privatis no han de contribuir a les despeses d'escala perquè no tenen quota d'escala, sinó que la modificació de la contribució a pagar les despeses es converteix en una modificació de la redacció dels estatuts, ja que l'exoneració de pagament hi constava expressament dins el redactat dels tres esmentats preceptes estatutaris."

A més d'això, es constata que es modificaven i modulaven altres drets dels titulars dels locals (com ara els relatius a col·locar rètols, modificar la façana i realitzar certs tipus d'activitats) (FD 2.5). Per tot això, cal que es compleixin els requisits legalment establert per a les modificacions estatutàries (arts. 553-10, 553-19.2.b) i 553-25.2 i 4 CCCat en la seva redacció original), "que hauran de referir-se lògicament a la propietat horitzontal de la que formen part els locals comercials encara que compregui quatre escales diferents, perquè els estatuts de la propietat horitzontal de la finca matriu [A] són unitaris i així es va preveure en el títol constitutiu que va inscriure's al Registre de la Propietat" (FD 2.5). Per tant, es confirma parcialment també el segon defecte apuntat pel registrador.

Finalment, el registrador també feia referència a la necessitat d'un acord de la subcomunitat corresponent a l'escala on es troben els locals per tal de procedir a la modificació. Contràriament, la DGDEJ entén que, malgrat que es pot preveure als estatuts que hi hagi reunions específiques per tractar qüestions que afectin només a propietaris determinats o a subcomunitats (art. 553-20.3 CCCat), això només és possible si així s'ha establert en el títol constitutiu (art. 553.51.1 CCCat) i, atès que en els estatuts de la finca [A] no hi havia cap previsió al respecte (malgrat la qualificació de subcomunitat que apareix al marge de la divisió horitzontal, amb constància de la legalització del llibre d'actes). Per tant, la interpretació mantinguda en aquest extrem per la DGDEJ es podria resumir en què

la constitució de subcomunitats no necessàriament ha de ser expressa (així es pot deduir del raonament emprat), però que si es vol que es puguin adoptar acords separats, caldrà que així consti al títol constitutiu, per imperatiu de l'art. 553-51 CCCat (FD 3). Fixem-nos, en canvi, que la nova redacció de l'art. 553-51.3 CCCat, segons la Llei 5/2015, deixaria la porta oberta a l'adopció d'acords per a cada subcomunitat segons l'àmbit que li és propi d'acord amb el títol constitutiu, la qual cosa sembla que hauria pogut conduir a un resultat diferent en el cas que ens ocupa – i hauria esdevingut més rellevant determinar si ens trobàvem o no davant d'una subcomunitat per a cada escala.

D'acord amb l'actual art. 553-51.1 CCCat: "1. En la propietat horitzontal complexa, cada subcomunitat té els seus òrgans específics i adopta els seus propis acords amb independència de les altres subcomunitats i de la comunitat general, dins de l'àmbit material que li sigui reconegut en el títol de constitució."

En definitiva, la DGDEJ desestima el recurs, per manca d'identificació de la finca i per no haver-se complert els requisits legalment exigits per a la modificació dels estatuts, però entenent que no cal un acord específic dels titulars de l'escala.

4. Resolució de 15 d'octubre de 2015 (JUS/2437/2015; DOGC núm. 68993, de 9.11.2015). La ineficàcia de la institució d'hereu no fa reviure el testament anterior

4.1. Introducció

Arran de la resolució d'aquest recurs, la DGDEJ té l'oportunitat de pronunciar-se de manera clara sobre una qüestió que ha generat interpretacions diverses en la doctrina i en la pràctica notarial, com és la relativa a les conseqüències sobre el testament de la ineficàcia de la institució d'hereu.

El causant havia atorgat un primer testament l'any 2003 en què instituïa hereva universal la seva esposa. Amb posterioritat, l'any 2011, va atorgar un nou testament en què instituïa hereva universal la seva neboda, substituïda vulgarment pels seus legítims descendents, i revocava expressament el testament de 2003. El causant va morir l'any 2014. La seva neboda i els seus dos únics fills van repudiar l'herència de manera pura i simple. Amb posterioritat, l'esposa accepta la institució d'hereva feta a favor seu en el primer testament de 2003 en escriptura pública, en la que s'expliquen els motius pels quals es considera que ha de reviure aquesta disposició revocada. En la relació de fets I es resumeixen aquests motius de la següent manera:

"Els motius són que el Codi civil de Catalunya ha canviat radicalment (sic) de criteri (respecte del Codi civil espanyol aplicable supletòriament abans del Codi de successions de 1991 i del mateix Codi de successions) de manera que en el supòsit d'ineficàcia de la institució o de renúncia de l'hereu instituït en el darrer testament recobra la seva eficàcia el testament anterior i no és procedent la declaració d'hereus intestats sobre la base del que disposen, diu, els articles 422-9.2,

422-6 i 422-4, del text dels quals dedueix que 'la nul·litat formal del testament determina que la successió es regeixi pel testament anterior vàlid i la nul·litat o ineficàcia sobrevinguda per manca d'institució d'hereu provoca la conversió del testament en codicil, no podent revocar mai la institució d'hereu establerta en un testament anterior'.

La registradora va emetre nota de qualificació negativa, en considerar que el testament de 2011 havia revocat el testament de 2003 i que, per tant, procedia obrir la successió intestada.

El notari interposa recurs, en el qual es torna de nou sobre els motius que ja constaven a l'escriptura, insistint en el suposat canvi que representa en aquest punt el Codi civil de Catalunya en comparació amb el Codi de Successions; afirma també que la clàusula revocatòria es pot veure com una mera clàusula d'estil i remarca, a més, que en el cas en qüestió, en haver mort el causant sense fills, la instituïda en el primer testament és també la primera cridada a la successió intestada, de manera que la pràctica de la inscripció a favor seu s'hauria d'admetre.

La registradora confirma en el seu informe la qualificació negativa.

4.2. El continuisme del Codi civil respecte al Codi de Successions quant a l'eficàcia revocatòria dels testaments

La DGDEJ dedica els fonaments de dret 1.1 i 1.2 a negar que la Llei 10/2008 pretengués alterar substancialment l'anterior regulació quant a l'eficàcia revocatòria dels testaments. L'únic que destaca l'exposició de motius és la qüestió del testament merament revocatori, de manera que el legislador entén que el Codi es limita en la resta a aclarir el dret vigent i no a modificar-lo. "Si s'hagués donat un canvi en l'ordenació de l'eficàcia derogatòria dels testaments, en el sistema de compatibilitats de les disposicions testamentàries o en el de recuperació de la vigència de les disposicions revocades, molt més transcendent a la pràctica que el que la llei remarca, amb tota seguretat hauria estat exprés en el text i abastament subratllat a l'exposició. I no només per la Llei, sinó també per la doctrina que n'ha fet l'exegesi i per la pràctica dels primers sis anys de vigència de la norma.". Per tant, es continua amb un escenari similar a l'anterior: la revocació expressa no planteja problemes i la tàcita es produeix pel simple atorgament d'un testament posterior (art. 422-9.2 i 422-12.1 CCCat). Aquesta revocació es produeix de ple dret, la qual cosa significa "íntegrament perquè la llei fa referència al testament, no a la institució d'hereu que conté".

En el fonament de dret 1.3 resumeix els requisits per tal que un testament posterior en revoqui un d'anterior, traient importància a les referències a l'eficàcia que conté la redacció de 2008:

"1.3 Perquè el testament posterior produeixi efectes revocatoris cal que sigui vàlid i eficaç (422-9.2). Conseqüentment, no produeixen efectes revocatoris els testaments nuls, això és, a) els que no es corresponen a cap dels tipus que estableix el Codi; b) els que s'han atorgat sense complir els requisits legals de capacitat; c) els atorgats amb engany, violència o intimidació greu; d) els que no contenen institució d'hereu, llevat que continguin el nomenament d'un marmessor universal o siguin atorgats per una persona subjecta al Dret de Tortosa. Tampoc no tenen eficàcia revocatòria

e) els que esdevenen ineficaços per causa de preterició errònia, f) els caducats, g) els destruïts sense possibilitat de reconstrucció. Si el testament és vàlid i eficaç, produeix efectes revocatoris sobre el testament anterior i, també, sobre els codicils i les memòries testamentàries anteriors. El precedent del Codi de successions establia el mateix règim per molt que només exigís per a la revocació que el testament posterior fos “vàlid” i obviés el terme “eficaç”. Una lectura completa i comparada dels articles 130.2 del Codi de successions i 422-9 del Codi civil de Catalunya permet afirmar que no hi ha cap canvi substancial entre les dues regulacions. Així doncs, quan s’atorga un testament totes les disposicions del testament i dels codicils o memòries testamentàries anteriors queden sense efecte encara que siguin compatibles amb les del testament revocatori. Tant és així que ‘El testament merament revocatori determina que la successió es defereixi d’acord amb les normes de la successió intestada’, segons resulta de l’article 422-9.5.”

Tot això, sens perjudici que el testador pugui ordenar expressament que el testament anterior mantingui la vigència totalment o parcialment, o bé que revisqui un testament anteriorment revocat (art. 422-9.3 i 4 CCCat; FD 1.4).

4.3. La ineficàcia sobrevinguda de la institució d’hereu no fa reviure el testament anterior revocat

Si no es produeixen aquestes manifestacions per part del causant, la DGDEJ entén que “la manca d’eficàcia ‘a posteriori’ o sobrevinguda de la institució d’hereu no provoca la reviviscència del testament anterior”, de manera que, si no hi ha substituïts o altres instituïts, caldrà acudir a la successió intestada, amb manteniment de les restants disposicions testamentàries. Precisa la DGDEJ que en aquests casos no és que el testament posterior es converteixi en codicil, “sinó que la frustració de la delació en favor de l’hereu no té repercussió sobre la resta del contingut del testament, ni sobre la validesa dels llegats ni, òbviament, sobre la seva eficàcia derogatòria” (FD 2.1).

Rebutja la DGDEJ que, en el supòsit en concret, es pugui menystenir el valor de la clàusula revocatòria, encara que es pugui considerar clàusula d’estil, com també ho són les que recullen la comprovació de la identitat i de la capacitat del causant (FD 2.2). Però fins i tot si no hi hagués revocació expressa, “la força revocatòria del testament ulterior no pot ser discutida amb l’argument que la renúncia dels hereus cridats fa reviure o reviscolar el testament anterior. Si els testaments s’han d’interpretar d’acord amb la veritable darrera voluntat del causant no és sostenible de cap de les maneres que un cop el testador ha canviat de voluntat i ha designat un hereu diferent, la renúncia d’aquest darrer faci reviure la crida a favor d’aquell primer que ell ja no volia. La institució d’hereu és una decisió que sempre té psicològicament un aspecte positiu (designo a aquesta persona) i un de comparatiu (la prefereixo a la que ja havia designat) i en el cas present sembla evident que, pels motius que sigui, el testador en el darrer testament va preferir la neboda a l’esposa. Altra cosa ben diferent és que, per frustració de totes les crides contingudes en el darrer testament calgui obrir la successió intestada i, per manament de la Llei i no per voluntat del causant, acabi heretant l’esposa, però aquesta és una qüestió circumstancial, que es dona en aquest cas però podria ser diferent, sense que valgui l’al·legació d’una possible drecera pràctica (FD 2.3).

Afirma expressament la DGDEJ que es fa ressò de la doctrina en adoptar aquest criteri quant als efectes de la frustració de la crida d'hereu sobre l'eficàcia revocària del testament, i això és certament així, entre altres, tant pel que fa a qui subscriu com per al seu predecessor en aquests comentaris (ANDERSON, 2009, esp. 266-268 i 286-289; MARSAL, 2000, 104-107; 2003, 652-653; 2009, 134-135).

Acaba la DGDEJ afirmant (FD 2.3) que: "El que és essencial és que si el testament posterior vàlid no és ineficax per preterició errònia però queda vacant o destituït per frustració de la delació la successió no serà testada, sinó intestada." És la segona referència que es fa a la preterició errònia, en el sentit d'entendre que la ineficàcia que se'n pugui derivar comportaria la possible reviviscència del testament anterior (enlloc de conduir a la successió intestada, que generalment es considera l'efecte perseguit per la ineficàcia en cas de preterició, atès que els legitimaris seran cridats a la intestada). Els casos en què l'art. 451-16.2 CCCat permet que s'impugni el testament per preterició errònia són pocs i parteixen de la idea que el testament és anterior a l'aparició del legitimari, amb la qual cosa també ho hauria estat, per definició, el testament més antic revocat pel que s'impugna per causa de preterició. Tot i això, potser es podria pensar en el cas d'un testament en què el causant instituïa hereu el seu fill i després, creient-lo mort, atorga nou testament (de fet, es tractaria d'una subespècie del supòsit general previst a l'art. 422-2.2 CCCat, que manté el segon testament, però amb la institució d'hereu del primer). En tot cas, però, si el segon testament es declara ineficax per preterició errònia, sembla que reviuria l'anterior, atès que la ineficàcia afecta el testament íntegrament i no només la institució d'hereu (LAMARCA, 2009, 1387).

5. Taula de jurisprudència citada

Tribunal Superior de Justícia de Catalunya

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
STSJC 20.2.2012	RJ 2012\8762
STSJC 20.2.2012	RJ 2012\10019

Direcció General dels Registres i del Notariat

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
RDGRN 13.6.2014	BOE núm. 183, de 29.7.2014

Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
RDGDEJ 14.2.2014	JUS/2426/2014 (DOGC núm. 6743, de 5.11.2014)
RDGDEJ 7.1.2014	JUS/105/2015 (DOGC núm. 6804, de 5.2.2015)

6. Bibliografia citada

Miriam ANDERSON (2009). "Comentari als articles 422-1 a 422-13 del Codi civil de Catalunya", a: Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dirs.). *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, Barcelona: Atelier, 2009, pp. 258-316.

Miriam ANDERSON (2014-2015), "Recursos governatius. Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques", *InDret* 2/2015 (http://www.indret.com/pdf/1136_cat.pdf) i 3/2015 (http://www.indret.com/pdf/1161_cat.pdf).

Albert LAMARCA MARQUÈS (2009), "Comentari a l'article 451-16 del Codi civil de Catalunya", a: Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dirs.). *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, Barcelona: Atelier, 2009, pp. 1383-1393.

Joan MARSAL GUILLAMET (2000). *El testament*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

Joan MARSAL GUILLAMET (2003). "Els negocis jurídics mortis causa", a: Ferran BADOSA COLL (Dir.). *Manual de Dret civil català*. Madrid-Barcelona: Marcial Pons, 651-670.

Joan MARSAL GUILLAMET (2009). "La ineficàcia dels actes i disposicions d'última voluntat", a: ÀREA DE DRET CIVIL, UNIVERSITAT DE GIRONA (Coord.). *Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa. El nou dret successori del Codi Civil de Catalunya*. Girona: Documenta Universitaria, 129-147.